

שו"ת צמח צדק (לובאוויטש) אבן העזר סימן פט

מיהו קושיית הרשב"א על רש"י שהכריחו לומר חייבות אין הקושיא מוכרחת כלל דשאני השימוש עם קטנה מן משמשות במוך כו' אעפ"כ זה נראה להכריח מן הרשב"א והר"ן דבאשה הראויה להתעבר ויש חשש מהעיבור והלידה חייבות לשמש במוך וכדפרש"י שיהיה המוך באותו מקום בשעת תשמיש ולא דמי לשלשה נשים דלפרש"י רק מותרות לעשות כן ולא חייבות דשאני התם דבלאו הכי רוב שלשה נשים הנ"ל אינן מתעברות כלל רק משום דר' מאיר חייש למיעוטא ע"כ אינן חייבות. כ"א רק מותרות. אבל היכא שהרוב הוא שתתעבר ותלד חייבות לעשות כן אף לחכמים דודאי הרוב לרבנן חמור יותר ממיעוטא לר"מ עי' בגמרא פ"ק דחולין (דף י"א) סע"ב גבי דאלת"ה לר"מ דחייש למיעוטא כו' דמוכרח דלר"מ אע"ג דחייש למיעוטא מ"מ היכא דלא אפשר סמכינן על רובא אבל ברובא פשיטא דלא סמכינן על מיעוטא אף היכא דלא אפשר בין לר' מאיר בין לחכמים:

קיצור. אע"ג דחכמים אומרים משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו. זהו רק בג' נשים אלו. אבל באשה אחרת אשר רוב נשים מתעברות ויולדות אם יש חשש סכנה בהעיבור ולידה אף שהחשש אינו עצום ורק דומה לחשש שמא תגמול את בנה דגם אם תגמול עדיין החשש סכנה אינו גדול אעפ"כ מותרת לשמש במוך דהיינו שיהיה המוך שם בשעת תשמיש לקלוט הזרע. ולהרשב"א והר"ן השלשה נשים חייבות לעשות כן לר"מ ובנד"ז לפרש"י ג"כ חייבות לעשות כן לכולי עלמא:

שׁוֹתֵף לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית

השבת — ובין השמשות בכלל — ואולי אי־אפשר להגדיר מצה זו כ„מן המוכן“; ואפילו אם־תימצי־לומר אין זו מוקצה בשבת שכבר נוהגין בו היתר — האם מותרים הם לבשל כופתאות העשויות מקמח־מצה ביום הששי שלפניו, בשביעי של פסח, האין במלאכה זו משום מהפך במוקצה? מסקנתו היא להיתר בשני הפרטים כאחד, מאחר שהוכיח כי החסידים אינם „מחזיקין מנהגן לאיסור מן הדין“, אלא „כדברים המותרים והחמירו“, „כנדור“, ומכיון שאותו מאכל ראוי לאלה שנוהגין להיתר „אין כאן לא משום מוקצה ולא משום מלאכת יום־טוב“.

חומרתו הידועה שלא לטלטל חפצים בשבת, אפילו בעיר שהתקינו לה עירוב עם צורת הפתח כדת, היתה בעיניו שרירה גם כלפי קטנים שטרם הגיעו לחיוב מצוות, לא פחות מלגבי הגדולים. מעשה ואחד מגדולי הדור בא לשבות בעירו בני־ברק. בשחרית של שבת שלח אליו אותו גדול שליח, ילד קטן, על־מנת שיקח מאתו בהשאלה מגילת „נביא“ לקרוא בה הפטרת היום ויביאנה אליו דרך הרחוב. מתפללי בית־מדרשו הזדרזו ומסרו לידי הינוקא את המגילה כפי שביקש משלחו, אולם משהבחין בדבר החזון־איש, ציוה מיד למהר ולהחזיר את הקטן, כדי שלא יטלטל⁸⁴.

אופיינית היא התשובה⁸⁵ שהשיב בארץ־ישראל בימי מלחמת־העולם השניה לחברים מן „המשמר האזרחי“, הממונים על צופרי האזעקה, שבאו לשאול איך לנהוג בשבתות באזעקת הציבור למקלטים בשעת הפצצה אפשרית מן האויר, דהיינו ברגע שהם שומעים טרטור חשוד — כשהוא נותן את דעתו על כל פרט ופרט שעלולים להיתקל בהן בשעה טרופה כזאת:

„ההודעה לציבור למהר למקלט לפי מצב הנוכחי, יש לחשוב להצלת נפשות, ובשביל זה הותר לנסוע, ולדבר בטלפון, אך יש ליוהר ממלאכה דאורייתא בכל מאי דאפשר כיון שאין כאן סוף סוף שאלת נפשות לפנינו, ואף שאין הולכין אחר הרוב בפיקוח נפשות, מכל־מקום בדברים רחוקים הרבה מפיקוח נפש אין דנים כפיקוח נפש ותלוי כפי מדת הבטחון⁸⁶“.

והמחמיר בכאן אין מוחין בידו. אלא לענין הוראה לרבים יש להורות בזה כדין פיקוח-נפשות. ומלאכות דרבנן אין להחמיר כלל; והמחמיר במלאכות דאורייתא — אינו רשאי להחמיר ולמנוע מלהודיע לאחרים האזעקה, רק רשאי להשתמט ושיעשה ע"י אחרים, אבל במלאכות דרבנן אין ראוי להשתמט. אך לכבות הנר בבית האפל יש להחמיר, שזה בכלל דברים רחוקים הרבה מפיקוח-נפש ואין כאן גורם בטוח לפ"נ במצב הנוכחי ⁸⁷ דיש כאן יותר מתלתא,, מי יאמר!"

של הרב יוסף-אברהם וולף [„דגלנו" גל' ס"ח (כסלו תשי"ד)] שאמר החזו"א בהסבר פיסקא זו, כי ביחס לפיקוח-נפש יש גדרים שונים והדבר תלוי במדת הבטחון בה' של כל אדם. בהמשך דבריו סיפר, כי פעם הלאימה ממשלת פולין את אחד ממפעלי החרושת הגדולים בלודז' ו-500 פועלים יהודים ארבה להם הסכנה שיאולצו לעבוד בשבת, בגזירת הרשות. באותו פרק התקיימה אספת רבנים בעיר גרודנה בהשתתפות ה„חפץ-חיים" והוא נתבקש להכריז על איסור עבודת הפועלים האלו בשבת. „אחרת", אמרו לו, „יש לחשוש פן לא יעמדו בנסיון, כי במדה ויסרבו יפוטרו מעבודתם ואפסה פרנסתם וחיותם". אולם החפץ-חיים לא גענה לבקשה ולא הצטרף לאיסור, באמרו: „מאות פועלים מחוסרי לחם, הרי זה נוגע בשאלת פיקוח-נפש!" וכאן העיר החזו"א: „ואם היה החפץ-חיים גופו אחד מן הפועלים האלו, כלום היה עובד בשבת? חס ושלום! מכל-מקום לא מיחה בפומבי ביחס לאחרים — כי מה שלא נחשב בעיניו פיקוח-נפש לגבי עצמו, יתכן שהוא פיקוח-נפש אצל הזולת".

על משקל דומה השיב במקרה דלהלן. בא לפניו אחד ממקורביו ושאל בנוגע לאשתו היולדת שאושפזה בבית-חולים ארצישראלי, מה מותר לה לאכול — מבחינת הכשרות — ובמה יש להחמיר. אמר לו: „לא תאכל בשר, אבל לגבי מאכלים אחרים קשה להחמיר אצל יולדת, שהיא צריכה לתבשיל חם וזה כמעט בגדר פיקוח-נפש!" להערת השואל, שמא כדאי להקל במרק ולהחמיר בירקות עצמן, השיב: „אם רצונך להחמיר, עשה כך!" הלה נרתע: „להחמיר מדעתי על זולתי? הלא כל רצוני לשמוע דעת תורה!" הסביר לו החזו"א: „ענין, השתדלות' קשור במדרגת האדם — כגון: איש המוני שבטוח כי אמנם השתדלותו גורמת, הרי לפי סברתו אם הוא חושש שע"י שמירת שבת יאבד את לקוחותיו ויתרושש מפרנסתו וממילא לא יזון את ילדיו כראוי ויחלשו בגוים ויתכן שאם יחלו במחלה כלשהי יסתכנו, הרי הוא לכאורה בגדר פיקוח-נפש! אבל בן-דעת יודע ומרגיש כי הנותן חיים יתן גם בלי שום השתדלות, אלא שהתורה ציוותה עלינו להשתדל בפיקוח-נפש, אם כן די לנו בזה כמי שפורע חובו" (מפי הרב שלמה-זלמן אולמן).

מנין אנרים, ומיחו כנר הכריע הנר"א שם דמת עכו"ם מותר
בנהא, ומיחו כיון שלא הביא הנר"א הא דבכורות משמע דס"ל
דלא חשיבא הנאה.

ג) וכשמפנין את המה הנמלא או שמויק את הרבים או
שאינו משתמר לריך ליקח את התפוסה דהתפוסה
בכל מה מפני שנבלע בו המוחל ומתיבש כדאמר גזיר ס"ה א'
ועשאוהו חכמים כמה לענין חיוב קבורה עמו, ואין לומר דהא
דפני נוטלו ואת תפוסתו הוא משום טהרה א"י דהתפוסה עמו
אבל לא מפני שהתפוסה נקברת עמו, שהרי כ' הר"ש פפ"ז
דאילות דחכמים מטריין את התפוסה ואפ"ה חייב ליטלה מפני
שהיא נקברת עמו, ואף לדעת הרמב"ם דהתפוסה טמאה לכ"ע
וכמ"כ לעיל ס"ק פ"ז, מ"מ נראה דמודה דנקברה עס המה
מזד חיוב קבורה שהרי יליף לה בגמ' מקרא ונשאלתו ממלרים
ממלרים טול עמי [כ"ל שאם לא יעלה ביד יוסף לשאת אותו
עכשיו יטול עצמותיו ממלרים] ואש"י דכ' הרי"מ דהוא אסמכתא
מ"מ שפיר איכא למשמע מינה שהוא מחיוב קבורה שאם הוא
מטהרת א"י לא שייך למסמכי' אמלרים, ונראה דאיסור פנוי
המה הוא אפי' לאחר שנעשה כולו רקב כיון דרקב ותפוסה
כנופו לענין חיוב קבורה, ומיחו י"ל דכל שיש שדרה וגולגולת
נוטל גם הרקב והתפוסה עמה, אבל כשאין שם אלא רקב י"ל
דאין בו מלות קבורה דהכי אשכחן לענין מה מלוה דבשינן ראשו
ורובו וכל שמאל ראשו ורובו חזיר אפי' על אבר לקבור עמו
כמש"כ רמב"ן בח"ה בשם הירושלמי והובא בשו"ע סי' שע"ד
ס"ב וכן לענין עומאת כהן לקרוביו אמר גזיר מ"ג ב' דאינו
מוטא לאברים אבל חזיר על עלם כשטורה, וא"כ איכא למימר
דנהי דחייב ליטול תפוסה כי איכא ראשו ורובו אבל אם אין
שם רק רקב ותפוסה אפשר דאין בהן חיוב קבורה וממילא מותר
לפנותו כדי לטהר את המקום.

אמנם יש להסתפק אי דוקא מדין מ"מ אימעיט בליכא ראשו
ורובו שאינו קונה מקומו ואין בהן מטמא לו, אבל
מלות קבורה איכא או לגמרי אימעיט ממלות קבורה, ובידלמי
דריש ל' מקבר תקברנו ומשמע דלגמרי אימעיט ממלות קבורה
ואש"י. דגמ' סנהדרין מ"ו ב' אמר קבורה משום בזיון או
משום כפרה ז"ל דדוקא בראשו ורובו איכא בזיון ולא בלאבר,
אבל קשה דבנייר שם משמע לאברים מקרא דלה, ואם אין שם
מלות קבורה למה לי למשטי לא מציעא לדעת הסבורים שאין
בהן מטמא לקרובים שלא לזורך דלא אלתריך קרא אלא אפי'
להסבורים בזו"ד סי' שע"ג ס"ה דמטמא שלא לזורך מ"מ אינו
אלא בזמן דאיכא אחי מלות קבורה ומחוך שהותרה לזורך הותרה
שלא לזורך אבל לאחר שהימט הגולל אסור כדאיכא בשו"ע שם,
אבל כהא בלאבר אי לית בו מלות קבורה כלל לא אלתריך קרא
למשטי, ואין לומר דמהא דאימעיט לענין עומאת קרובים ילפינן
לענין מלות קבורה, דא"כ לרב דרית ל' דאין בהן מטמא למחוי
בזמן שהוא הסר יליף שאין מלות קבורה בחסר אלא ודאי אין
לומדים עומאת קרובים, ואפשר דהא דרית בירו' מתקברנו
אסמכתא ולענין משמ דוקא, וכן משמע מדקבש לה לענין מ"מ
ולא אחרת לענין עיקר קבורה, ובגמ' גזיר שם אמר פרט לבזים
מה ובזים גלל ומלא סרוד רקב ומשמע דבכולו איכא מלות
קבורה ואפי' בפחות משיעור זה איכא מלות קבורה אלא דבפחות
מזה ליכא עומאת לכהן ולפ"ז אין מפנין אף רקב ואף בנקבר
אבר אחר, וז"ע [והא דאמר ר"י מולין קב"ה ב' יכול להויתא
לחלצין או לשורפה במקומה אש"י דמלות קבורה בקרקע, י"ל
דר"ל דאפשר דיעשה בליסור, וכ"מ בתו' שם שכמזו דמודה ר"י
במת שלם שאין דרך לחתכו לפחות מחיות ולשורפו, ור"ל
דבקבורת מת שלם זהירי כו"ע אבל בקבורת גזית לאו כו"ע
בקיאי להוזהר בזה ואי בזיות מותר לחתכו ולשרפו ובשלם הרי
אסור לחתכו ה"ל למימר בפשיטות דלא אמר ר"י אלא שיכול
לפנותו בהיתר].

ואי איכא מלות קבורה בכ"ש אלא לענין מ"מ בשינן ראשו
ורובו יש לומר דהא דאמר דחזיר אף על אבר וכן בכהן
לחרוב

סיק מספיקא דדלמא עיין קיימין העלמות שיעור המטמא
באהל, ונראה דאם עושין הפכו"מ מחילה עליו אין כאן רק
משום קלות ראש ואין מפנין בשביל זה, ולהמבואר לעיל דאין
איסור קלות ראש אלא על הקבר משם יש מקום לומר דאם
יעלו עפר על הקבר י"ט הוי הפסק רשות ומותר לעשות למעלה
דרך לרבים וכמו שאם יבנו גשר גבוה י"ט מן הקברות דנראה
דהוי הפסק רשות, ואפשר דסני בגי"ט או בד"ט ואף שקשה להקל
בלי ראוי מ"מ ראוי להחמיר ולהשתדל במקום שאי אפשר להליל
ולשפוך עליו עפר הרבה, מיהו נראה דראוי לפנותו בזמן שסללו
עליו מחילה משום מויק לרבים שכהנים עוברין עליו.

ש"ס"ג ס"ה ולא מצוי למכוד, לא אפשר מהו מכוד ומיהו
בזוי, ואפשר דר"ל שיש שם לדיקים קבורים, ולמ"כ לעיל שאין
מפנין בשביל שעכו"ם נוהגין עליו קלות ראש גם זה בכלל בזוי,
וכן כהא דלעיל סי' ס"ב ס"ה ס"ז משמע דאין מפנין דיעבד,
וכן אם הוא קבור יחידי אין מפנין אותו לביה"ק כל שידעו
שקברו אותו שלא ע"מ לפנותו כדלקמן שס"ד ס"ב, ואיסור פנוי
עי' בב"י ובאחרונים, ועוד שאסור להגיונו בלא קבורה אף שפה
אחת אחר הלכה וכש"כ לבטל הקבורה כי הקבורה כבודו ובין
החיים ניוול הוא לו, ואף לפחות הקבר אסור כמבואר בשו"ע ס"ז.
ש"ס ס"ב אין מוליכין מה כו' פי' ש"ך סק"ד ובגליון בל"י
כתב כן בשם ס"ח ומה"ע אין קוברין אותו כאן במקום
שהוא יחידי ועוד שכבודו יותר בביה"ק ומה"ע קבר הנמלא
מחוקקין ל' שנקבר באונס ע"מ לפנותו, ומ"מ אם לזה שומעין
לו כיון דערב עליו במקום שזוה, ול"ק מה שהק' בתשובה ז"י
דלמה שומעין לו, דאין כאן בזיון גמור למתים אלא מטוב
ההנהגה והמה אינו משועבד להן לבטל רגונו מפני רלונס,
ואדרבה לטעם הז"י שיש בזה חשש ניוול ראוי שלא נשמע לו
דניוול המת הוא ניוול כל החיים וכמו באמר אל תקברוני שאין
שומעין לו.

והנה לפנות אסור אם לא להליכו מבזיון, אבל מותר לקבורו
ע"מ לפנותו מבזוי למכוד כמו מקבר יחידי לביה"ק,
ואפשר הטעם דכמו שמותר להליכו לכבודו ס"ג מותר לקבורו
ע"מ לפנותו לכבודו והוא קבורה ראשונה כמו הלכה לכבודו ולא
נגמרה קבורתו עדיין וכדאיכא סי' שע"ה ס"ג דאם קברו ע"מ
לפנותו תוך ז' אינו נוהג אכלות עד שיפנהו [ואש"י דבדעתו
לפנותו לאחר ז' נוהג השתא אכלות דמ"מ קבורה היא לענין
אכלות, מ"מ לענין היתר פנוי חשיבין לקבר ראשון כהלכה
בעלמא] אבל כל שקברוהו שלא ע"מ לפנותו וכבר נגמרה קבורתו
אין ראוי לבטל עוד קבורתו בשביל להוסיף כבודו, שאין ראוי
לחזור הדבר ביד כל אחד כמה שיחדש להוסיף לו כבוד ולהחירו
להולילו מקברו אלא אין לכבודו אלא שעתו וכל שקברוהו קבורה
ענינית זו היא כבודו שלא להויתאו עוד. [א"ה]. נראה שסב"ג

בפ"ת סי' ס"ג סק"ה בשם הגו"ב והח"ס דאם יש חולה קמן
מותר לנוולו משום פ"נ אבל אין חולה קמן אסור, ואין
החילוק בין איכא קמן ללייתא קמן, אלא אם מלוי הדבר דבזמן
שמחשיבין עלה [אף שאין בשעה זו חולה קמן] משום חולי
מהלכת הו"ל באויבים שלרו בעיר הסמוך לספק וכדאמר עירובין
מ"ה א' ובתענית כ"א ב' ומיחו בשעת שנו' לא חשיבין ל' פ"נ
אש"י דשכיח בזמן מן הזמנים שיזטרכו לזה כמו שאין עושין כלי
זיין בשנה בשעת שנו' דא"כ בטלה כל המלות, אלא לא מקרי
ספק פ"נ בדברים עתידים שבהו אין להם כל זכר, ובאמת
שאין לנו בקיאים בעתידות ופעמים שמה שחשבונו להללה מהספק
לרועץ והלכך אין דיטם בשביל עתידות רחוקות, וגם משום לורך
רבים אפשר דלא הותר אלא כשמזיק את הרבים וכמש"כ לעיל
ס"ק כ"ו.

איברא מש"כ הח"ס דיש בזה ג"כ משום אה"י וא"כ אף בפירוש
מדרכי ליבור שאין לנו מזהרין על ניוולו אסור, ז"ע
דאפשר דכיון דאין כאן רק ראוי בעלמא ואין ראוי זו נמכרת
בשכר לא מקרי הנאה, ולמש"כ בשו"ע סי' שמ"ט דמת עכו"מ
אסור בנהא מוכח כן בכורות מ"ה א' דשלקו זונה ללמוד את

ה"פ

והראה לי חכם אחר דברי הריטב"א ביבמות שם, שמביא בשם רבו הר"ם כי מאן דלא בעי למימהל ביומא דעיבא הרשות בידו ושפיר עבד שלא לסמוך על שומר פתאים ד' וה"ה שהי' ראוי שלא לימהל בשבת כשהוא יום המעונן, וביש"ש ביבמות מביא שגם הר"ן הזכיר דבר זה בשם הריטב"א, אבל היש"ש חולק ואומר לא נראה בעיני הוראה זו האידנא שאין אנו בקיין ביומא דעיבא כולי האי וכי עיי"ש, וקשה להבין האיך הוא דוחה דברי רבותינו הראשונים בענין של סכ"נ, דמה בכך שאין אנו בקיין סוכ"ס ספיקא מיהו הוה. (ב) ונראה לפי"ז כי בכל דבר שהעולם נוהגים לעשות כן ולא לחוש מותר לאדם לסמוך על "שומר פתאים ד'", כי מה שקצרה יד האדם לדעת ולהזהר ממנו הקב"ה שומר עליו, שהרי בכל חלל העולם ישנם דברים שיכולים לגרום סכנת נפש ואין להחמיר על עצמנו להימנע מכל אלה, ולכן גבי קטנה ס"ל לרבנן שאין להתיר בשביל זה לשמש במוך אלא משמשת כדרכה והולכת, שהרי כך נוהג העולם ועל כגון דא סומכים ע"ז שמן השמים ירחמו.

וכן גבי מילה ביומא דעיבא השחא דדשו בו רבים ונעשה מנהגו של עולם כך (ובודאי לא נזהרו גם מהקזה ביומא דעיבא) אין לאסור וסומכין על מן השמים ירחמו. וגם הריטב"א בשם הר"ם לא אמר לאסור על מי שרוצה למול רק להפך, כי מי שמקפיד בדבר זה ונוטה להזהר ולבלי לגרור אחרי מנהג הצבור שאין מקפידין שפיר עבד.

שוב הראו לי כי סברא זו מפורשת בהרחב דברים בס', שם אריה" סי' כ"ז ומביא ראיות כי בדבר שהוא מנהגו של עולם ודרך הכרח אין לחוש וסומכים על רחמי שמים, שהרי הולכי מדבריות וימים צריכים להודות מפני שיש סכנה בדרכים אלו ובכ"ז מותר ללכת במדבר ולפרוש בים, וכן לידה בכלל סכנה היא ומ"מ אין איסור, אפילו למי שיש לו בנים וכן לאשה עצמה שאינה מצווה, מפני חשש סכנה, וחז"ל דרשו גבי פועל ואליו הוא נושא את נפשו — שמסכן נפשו לעלות לראש הגג או לראש האילן בשביל שכר מעולתו, וגם מלחמת רשות לא גאסרה מפני הסכנה, — והכל משום שכך מנהגו של עולם לעשות.

ואמנם יש מקום לומר כי איש הנזהר בדרכיו ביותר ואינו נגרר אחרי מנהג העולם צריך להזהר גם בזה, ולכך נוטים דברי הר"ם שבריתב"א ביבמות שהזכרנו, וכן נזכרת סברא כזו בס' תרומת הדשן (סי' רי"א) לענין קטלנית כי יש מקום להתיר "מתוך שאנו מתי מעט וצריכים לישא מאשר נמצא דשו בה רבים ושומר פתאים ד'" אך הוא מסיים כי צריך עיון אם שייך האי טעמא לת"ח שיודע ומכיר ונזכר למופלא בדורו — "עיי"ש.

ג) ובכל זה יש תשובה מספקת לאלה המתחכמים הרוצים להכניס מחשבות

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכט עמוד ב

אמר שמואל: פורסא דדמא - כל תלתין יומין. ובין הפרקים - ימעט, ובין הפרקים - יחזור וימעט. ואמר שמואל: פורסא דדמא - חד בשבתא, ארבעה ומעלי שבתא. אבל שני וחמישי - לא, דאמר מר: מי שיש לו זכות אבות - יקיז דם בשני ובחמישי, שבת דין של מעלה ושל מטה שוין כאחד. בתלתא בשבתא מאי טעמא לא - משום דקיימא ליה מאדים בזווי, מעלי שבתא נמי קיימא בזווי! - כיון דדשו ביה רבים - אשומר פתאים ה'.

רש"י מסכת שבת דף קכט עמוד ב

כיון דדשו ביה רבים - הורגלו בו מפני דוחקן, שיהיו קרובים לסעודת שבת, ואמרינן בפירקין דלעיל: (שבת/ קיח, ב) כבוד שבת בדגים גדולים, ובמסכת עבודה זרה (כט, א) אמרינן: שני לדם דג.

שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - יורה דעה סימן י

ואמנם מאד אני תמה על גוף הדבר ולא מצינו איש ציד רק בנמרוד ובעשו ואין זה דרכי בני אברהם יצחק ויעקב, 3 ופוק חזי לומר תבלה ותחדש כתב מהרי"ו בפסקיו הביאו רמ"א בא"ח סוף סימן רכ"ג שאין לומר כן על הנעשה מעורות בהמה משום ורחמיו על כל מעשיו, ואף שרמ"א כתב עליו שהוא טעם חלוש היינו מצד שאינו חיוב שבשבילו ימיתו בהמה וכמה עורות יש שכבר מוכן וכמה מתים מאליהם ויכולים להשתמש בעורותיהם ועם כל זה סיים רמ"א שרבים מקפידים על זה, ואין ימית איש ישראלי בידים בעלי חיים בלי שום צורך רק לגמור חמדת זמנו להתעסק בצידה ואי משום שדובים וזאבים ושאר חיות הטורפים מועדים להזיק והרי אמרו שהזאב והארי כו' כל הקודם להרגן זכה, גם זה טעות הוא מתרי טעמי, חדא שאין הלכה כר"א בזאב וארי ודוב ונמר וברדלס, ואפילו בנחש נחלקו הרמב"ם והראב"ד בפ"ה מהלכות סנהדרין הלכה ב'. ועוד אפילו לר"א הרי אנן קיי"ל כריש לקיש דדוקא כשכבר הרגו וכמבואר ברמב"ם שם ועיין בכ"מ שם, ואמנם אכתי יש לבעל הדין למצוא מקום ולומר דהיינו כשיש להם בעלים ויש להם תרבות וכמבואר בסנהדרין דף ט"ו ע"ב דמסיים על דברי רשב"ל אלמא קסבר יש להם תרבות ויש להם בעלים וכן הוא לשון הרמב"ם שם ארי ודוב וברדלס שיש להן תרבות ויש להם בעלים כו' וא"כ אותן שלא נתגדלו בבתים אינם בני תרבות ודרכן להזיק והרי אפילו בשבת עכ"פ מותר לדרסן לפי תומו כמבואר בשבת דף קכ"א ע"ב ובשלחן ערוך סימן שי"ו סעיף יו"ד. ואמנם גם זה אינו ענין לנדון דידן דהתם כשבאו לישב במקום בני אדם והם באו לידם בחול יהרגם ובשבת ידרסם לפי תומו, והרי כך אמרו שם במסכת שבת תנו רבנן נזדמנו נחשים הרגן בידוע שנזדמנו לו להרגן כו', אבל לרדוף אחריהם ביערות מקום מעונתן כשאין רגילין לבוא לישב אין כאן מצוה ואין כאן רק לרדוף אחר תאות לבו ועצת הנדמה כטביא. ומי שהוא איש הצריך לזה ופרנסתו מצידה כזו בזה לא שייך אכזריות והרי שוחטין בהמות וחיות ועופות וממיתים דגים לצורך האדם ומה לי טהורים שיאכל מבשרם ומה לי טמאים שיאכל ויפרנס עצמו מדמי עורותיהן וכל בעלי חיים ניתנו לאדם לכל צרכיו, אבל מי שאין זה לצורך פרנסתו ואין עיקר כוונתו כלל בשביל פרנסתו הוא אכזריות. ועד כאן דברתי מצד יושר ההנהגה שראוי לאדם להרחיק מזה ועכשיו אני אומר אפילו איסורא איכא שהרי כל העוסקים בזה צריכין להכנס ביערות ולהכניס עצמם בסכנות גדולות במקום גדודי חיות ורחמנא אמר ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, ומי לנו גדול ואומן בקי בצידה יותר מעשו שהכתוב העיד עליו ויהי עשו איש יודע ציד וכו' ופוק חזי מה אמר הוא על עצמו הנה אנכי הולך למות וגו' ואין מקרא יוצא מידי פשוטו שהיינו שהוא מסתכן בכל יום בין גדודי חיות וכן פירשו הרמב"ן, ומעתה איך יכניס עצמו איש יהודי למקום גדודי חיות רעות ואף גם בזה מי שהוא עני ועושה זו למחייתו לזה התורה התירה כמו כל סוחרי ימים מעבר לים שכל מה שהוא לצורך מחייתו ופרנסתו אין ברירה והתורה אמרה ואליו הוא נושא את נפשו ואמרו רז"ל מפני מה זה עלה בכבש ונתלה באילן ומסר עצמו למיתה לא על שכרו כו', אבל מי שאין עיקר כוונתו למחייתו ומתאות לבו הוא הולך אל מקום גדודי חיות ומכניס עצמו בסכנה הרי זה עובר על

ונשמרתם מאוד כו'. וז"ל הרמב"ם בפ' י"ב מהל' רוצה ושמירת נפש הלכה וי"ו וכן אסור לאדם לעבור תחת קיר נטוי כו' וכן כל כיוצא באלו ושאר הסכנות אסור לעבור במקומן:

שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק א סימן קד

אם מותר להתפרנס ממשחק הכדורים שיש בזה חשש סכנה רחוק טובא נשאלתי מאחד אם מותר להתפרנס ממשחק זריקת הכדורים שנקרא באל' בלע"ז שיש לחוש לסכנה כדאירע לאחד מכמה אלפים שנסתכן. והשבתי שלע"ד יש להתיר דהא מפורש בב"מ דף קי"ב על קרא דואליו נושא נפשו מפני מה נתלה באילן ומסר את עצמו למיתה לא על שכרו אלמא דמותר להתפרנס אף כשאכא חשש סכנה לאופן רחוק. וממילא אף כשיש חשש שיהרוג אחרים באופן רחוק כזה מותר דמאי שנא מחשש דליהרג בעצמו דגם להרוג את עצמו יש איסור לא תרצה ומ"מ מותר בחשש רחוק כזה לצורך פרנסה א"כ גם בחשש סכנת אחרים נמי יש להתיר בחשש רחוק כזה וגם אם לא נימא כן לא היה רשאי בעל האילן לשכור אותו. אבל ודאי מסתבר שהוא דוקא כשהאחר ג"כ נכנס לזה ברצונו דודאי אין לו רשות להכניס אף בספק הרחוק כזה את אלו שלא ידעו או לא רצו להכנס אף בספק רחוק כזה. אחר זמן הראו לי שבנוב"ת יו"ד סי' י' ג"כ פסק כן לענין להתפרנס מצידת חיות עיי"ש והנאני. משה פיינשטיין.

קובץ תשובות הרב אלישיב חלק א סימן ריט

עישון סגריות

ה' חשון תשמ"א

הריני בזה לאשר קבלת הקונטרס החשוב אשר חיבר כת"ה בענין השאלה האם אנשים יושבים יחד במקום צבורי ואחד מהם מעשן סיגרי' , בידם למחות ביד המעשן, בטענה שאינם יכולים לסבול עשן הסיגרי' והריח מזיק לבריאות שלהם, וכת"ר הקיף כל הענינים הקשורים בה הרחיק והעמיק בטוב טעם.

והנה רצון כת"ר לשמוע חו"ד בנדון, לענ"ד אחרי כל הדברים האמורים בקו' הנ"ל אכתי יש לדון שמשורת הדין אין בכוחם למונעו מזה על אף שהרופאים בזמנינו קבעו שלריח עשן סיגריות יש תוצאות בלתי רצויות על בריאות האדם ואף יכול להיות גורם רציני למחלות מסוימות רח"ל מ"מ התודעה הזאת עדיין לא יצאה טבעה בעולם ולא פשטה בקרב הארץ.

ורבים וכן שלמים גדולים וטובים מעשנים ומנעוריהם ועד זקנה ושיבה והבריאות שלהם במצב טוב ויפה כנראה שגם דבר זה כלול במ"ש חז"ל כיון דדשו בה רבים שומר פתאים ה'.

ומ"ש כת"ר כי ההיתר הזה הוא רק לפעולותיו של האדם עצמו על עצמו כי זה ענין פרטי שלו אבל לא כאשר פעולות הללו מזיקות לאנשים אחרים, הנה בהא דיומא דעיבא דמהלינון על יסוד שומר פתאים ד' אין זה ענין הנוגע רק לו לעצמו שהרי התינוק הוא גוף נפרד בפ"ע ואותו מכניסם בחשש סכנה ובע"כ כיון דדשו בה רבים אין זה בגדר סיכון כלל.

ומכיון דאלה האנשים הרגילים בזה רואים בעישון צורך אשר כמעט אי אפשר להם להתקיים ללא עישון, ולא גרע אצלם מהא דאמרו חז"ל בע"ז ל' אוכל אדם ענבים ותאנים בלילה ואינו חושש משום שנאמר שומר וכו' **ופשוטו כמשמעו דרשאים לאכול הפירות הנ"ל ללא כל הגבלות, ובשביל צורך כל דהוא** ולא מיירי דוקא בבכורה וטרם קיץ אשר בעודה בכפה יבלענה.

ולא שמענו למאן דחש ליה מלהושיט גפרור למי שבא לבקש עבור סיגריה שלו - משום לתא דלפני עור. אכן זה פשוט דהמעשן יחוש לעצמו לא לגרום צער ועג"נ לזולתו, וע"ז על כיוצ"ב ארז"ל חגיגה ה' יבוא במשפט על כל נעלם זה הרק בפני חבירו ונמאס וברש"י שם "על כל אפילו דבר מועט במשמע ונמאס, קצה דעת חבירו בדבר" והיטב אשר דיבר כת"ה שיש להשפיע על המעשן במענה רך ובדרכי נועם שיבליג על רצונו לטובת זולתו, ומה ד' אלקיך דורש ממך כי אם - אהבת חסד.